
het kader van de besproken dissertatie. Toch zou juist aan het 'inter-confessionele' karakter van de polemieek eens een studie gewijd moeten worden. Wellicht in de school van C. Houtman te Kampen die exegeese en historie zo smaakvol bijeenbrengt?

Wilhelmina contra Rome

Ook hoofdstuk 9, over 'Koningin Wilhelmina en de verwikkelingen rond de 'Borromeo-encycliek' van 1910' geeft mij enkele overwegingen in, zij het minder uitvoerig dan dat over Poels. Via Fasseur kan men zich snel een beeld vormen van de feiten.¹² Hoofdstuk 9 haalt breed uit en zet met name de achtergronden van het harde rondschrijven van Pius X neer: de 300ste gedenkdag van de heiligverklaring van Carlo Borromeo, aartsbisschop van Milaan en contra-reformatorisch polemist (1538-1584), moest luister bijgezet worden door in een klap de anti-modernistische en anti-reformatorische 'puntjes op de i te zetten'. Daarbij werden meteen de vorsten die de Reformatie bevorderd hadden gelijkgesteld met degenen van wie Paulus zegt 'welker god is de buik'.¹³ Dat viel uiteraard niet goed in Berlijn, maar ook niet in Den Haag. In Duitsland regeerde het Zentrum met de conservatieven, hier de coalitie onder Heemskerk. Dat gaf de liberalen aan beide zijden van de grens hun kans. Maar dat niet alleen: zowel Wilhelm II als Wilhelmina achtten de eer van hun doorluchte voorvaderen aangerand. Het eerste was voldoende om Rome – na aandrang van Duitse kardinalen – er toe te brengen de encyccliek niet in Duitsland te doen verbreiden. Maar hier?

De regering trachtte zich aanvankelijk van den domme te houden: het stuk was haar niet ter kennis gebracht en te Rome protesteren kon niet: geen gezantschap (sedert 1870)! Maar Wilhelmina voelde zich – het taaleigen van het stuk lokte dat ook uit – persoonlijk gekrenkt en dat konden juist de katholieke ministers niet ignoreren. Zo ontstond er een komisch rollenspel: de pauselijke zaakgelastigde in Den Haag kreeg van een der ministers een stuk toegespeeld waarin Rome diep zei te betreuren dat er zulke misverstanden konden rijzen. De ijdele maar onervaren zaakgelastigde, menende in de geest zijner lastgevers te handelen, nam het stuk over – om het de volgende dag in de Nederlandse *Staatscourant* afgedrukt te zien. Hij kon moeilijk aan de Romeinse Staatssecretarie melden dat dat niet was afgesproken, verstrikte zich in halve waarheden en moest het veld ruimen; niet te gauw, want anders viel de opzet alsnog in duigen, maar toch.

12. Cees Fasseur, *Wilhelmina, de jonge koningin*, 480-482.

13. Filippenzen 3, 19.